स्थानीय राजपत्र

चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकद्धारा प्रकाशित

खण्ड ७ (संख्या ८) चाविं.नपा श्रावण ६ गते २०८१ साल

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (१) बमोजिम चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको नीति सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

भाग-२

प्रारम्भिक बालविकास रणनीति २०८०-२०८४

कार्यपालिकाबाट स्वीकृत मिति :२०८०/०३/२८

प्राक्कथन

“दिगो विकासका लागि पूर्वाधार, शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि र रोजगारः समृद्ध चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगर निर्माणको मूल आधार” को लक्ष्य प्राप्तिका लागि सहयोगी हुने हेतुले नगरपालिकाले संघीय र प्रादेशिक कानूनसँग नबाझिने गरी साथै नेपालको संविधान, नेपालको राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५, प्रारम्भिक बालविकास राष्ट्रिय रणनीति २०७७-२०८८ र प्रारम्भिक बालविकास रणनीति, कर्णाली प्रदेश २०७९-२०८३ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को मार्गदर्शन अनुरुप नगरपालिकाका सबै प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि आवश्यक ठानी यो प्रारम्भिक बालविकास रणनीति, २०८०-२०८४ तर्जुमा गरेको हो ।

प्रारम्भिक बाल्यावस्था निकै संबेदनशिल र महत्वपुर्ण समय हो, यस समयमा बाल अधिकारको दृष्टिकोणले पनि बालबालिकाहरूले आफ्नो सर्वाङ्गिण विकासका लागि आवश्यक पर्ने आधारभुत कुराहरूको उपभोग गर्न पाउनु उनीहरूको अधिकार हो। यस अवस्थामा उनीहरूले पाएको हेरचाह तथा वातावरणले भविष्यमा के र कस्तो व्यक्ति बन्ने कुराको निर्धारण गर्दछ ।उनीहरूलाई गरिने बोलि बचन, व्यबहारले उनीहरूको बुझाइ, तर्कगर्ने क्षमता, निर्णय गर्ने र शारीरिक तथा मानसिक विकासमा सहयोग पुग्छ । बालबालिकाहरूमा प्रारम्भिक बालविकास उमेरमा गरिने लगानीले उनीहरूको स्वास्थ्य, पोषण, प्रारम्भिक सिकाइ, भविष्यको पढाइ, रोजगारीको अवसर र उत्पादनशीलतामा अभिवृद्धि गर्दछ । त्यसैले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गरी सक्षम तथा दक्ष मानव स्रोतको विकास गरी वि.सं. २०८४ सम्ममा गर्भावस्था देखि ८ वर्षसम्मका नगरपालिकाका प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका सबै बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, बौद्धिक, संवगोत्मक, भाषिक र प्रारम्भिक साक्षरता सहित विकासको अवसर सुनिश्चित गर्नका साथै बालबालिकाहरूलाई स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा, संरक्षण, शिक्षा र खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी सबै सेवाहरू एकीकृत रुपमा प्रदान

गर्ने, सेवा प्रवाहमा परिवार तथा समुदायको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी अभिवृद्धि गर्नका लागि यो प्रारम्भिक बालविकास रणनीति, २०८०-२०८४ ले सहयोग पुऱ्याउने आशा हामीले लिएका छौं ।

यो प्रारम्भिक बालविकास रणनीति, २०८०-२०८४ तयार गर्नका लागि प्राविधिकरूपमा सहयोग गर्ने चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकाका जनप्रतिनिधि, विषयगत शाखाहरू, प्रधानाध्यापकज्यूहरू, वि.व्य.स./ शि.अ.संघ. अध्यक्षज्यूहरू, शिक्षक प्रतिनिधि, नगर बाल सञ्जालका प्रतिनिधि, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाज्यूहरू साथै आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगको लागि सेभ द चिल्ड्रेन र एभरेष्ट क्लब दैलेखलाई हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं ।

चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिका परिवार

असार २०८०

परिभाषा

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा

१. **केन्द्रमा आधारित कार्यक्रमः** केन्द्रमा आधारित कार्यक्रम भन्नाले बालबालिकालाई घरभन्दा बाहिर बालविकास केन्द्र वा दिवा शिशु स्याहार केन्द्र वा पूर्वप्राथमिक विद्यालयमा दिइने शिक्षा, संस्कार, स्वास्थ्य, पोषण र सुरक्षासम्बन्धी सेवाहरू प्रदान गर्ने कार्यक्रमहरूलाई जनाउँदछ ।

२. **घरमा आधारित कार्यक्रमः** घरमा आधारित कार्यक्रम भन्नाले बालबालिकालाई घरमा नै वा घरपरिवारकै वातावरणमा राखेर आमाबुबा, अभिभावक, संरक्षक, परिवारका सदस्यहरू वा छिमेकीद्वारा बालबालिकाको उमेर अनुरुपको उचित स्याहारसुसार, सिकाइ र विकासका लागि आवश्यक स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा एवं पूर्वसिकाइका अभ्यासहरू गराउने कार्यक्रमहरूलाई जनाउँदछ ।

३. **दिवा शिशु-स्याहार केन्द्रः** दिवा शिशु-स्याहार केन्द्र भन्नाले तीन वर्षभन्दा मुनिका बालबालिकालाई शिक्षक वा सहयोगी कार्यकर्ताद्वारा बालबालिकाको हेरचाह, सामाजिक अन्तरक्रिया र खेल आदि क्रियाकलापमा संलग्न गराइ उमेरअनुसारको सामाजिक व्यवहार र स्वावलम्वी हुने सीपहरू सिकाइने कार्यक्रमलाई जनाउँदछ ।

४. **प्रारम्भिक बालविकास उमेरः** प्रारम्भिक बालविकास उमेर भन्नाले गर्भावस्थादेखि ८ वर्षसम्मको उमेरलाई जनाउँदछ । प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमः प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम भन्नाले गर्भावस्थादेखि ८ वर्ष उमेरसम्मका बालबालिकाको विकासका लागि स्वास्थ्यकर्मी, शिक्षक, सहयोगी कार्यकर्ताहरू, अभिभावक, तथा बालबालिकालाई लक्षित गरिएको नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई जनाउँदछ ।

५. **प्रारम्भिक बाल-शिक्षा तथा विकासः** प्रारम्भिक बाल-शिक्षा तथा विकास भन्नाले ५ वर्षमुनिका बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक, बौद्धिक, नैतिक र साँस्कृतिक क्षमताहरूको विकास गर्न लक्षित कार्यक्रमलाई जनाउँदछ ।

६. **प्रारम्भिक बाल-स्याहार तथा शिक्षाः** प्रारम्भिक बाल-स्याहार तथा शिक्षा भन्नाले आमाबुबा तथा अभिभावकको उपस्थिति विना बालबालिकाको स्याहार र शिक्षा प्रदान गर्ने कार्यलाई समेत जनाउँदछ ।

७. **बाल कल्याण अधिकारीः** बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को परिच्छेद ६, दफा ६१ मा उल्लेख भए अनुरुप बालबालिकाको अधिकारको सम्मान, संरक्षण र सम्वर्द्धन तथा बाल संरक्षण गर्नका लागि व्यवस्था गरिएको व्यक्तिलाई जनाउँदछ ।

८. **बालबालिकाः** बालबालिका भन्नाले प्रारम्भिक बालविकास उमेर (०-८ वर्ष) का बालबालिकालाई जनाउँदछ ।

९. **बालविकास केन्द्रः** बालविकास केन्द्र भन्नाले नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय अन्तरगत ४ वर्ष उमेरका बालबालिका लागि आधारभूत शिक्षाको एक अंशको रुपमा सञ्चालित कार्यक्रमको स्थान वा केन्द्रलाई जनाउँदछ ।

१०. **विशेष संरक्षण आवश्यकता भएका बालबालिकाः** बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को परिच्छेद ५ दफा ४८ मा उल्लेख भए अनुसारका बालबालिकालाई जनाउँदछ ।

११. **विषयगत मन्त्रालयः** विषयगत मन्त्रालय भन्नाले प्रारम्भिक बालविकाससँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, महिला, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, खानेपानी मन्त्रालय, गृह मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय, कृषि तथा पशुपंछी विकास मन्त्रालयहरूलाई जनाउँदछ ।

१२. **सर्वाङ्गीण विकासः** सर्वाङ्गीण विकास भन्नाले बालबालिकाको शारीरिक, बौद्धिक, सामाजिक, संवेगात्मक एवम् भाषिक पक्षको समुचित विकासलाई जनाउँदछ ।

१३. **स्थानीय तहः** स्थानीय तह भन्नाले यहाँ चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकालाई बुझाउँदछ । साथै, सो शब्दले उपमहानगरपालिका र महानगरपालिका समेतलाई जनाउँदछ ।

१४. **स्थानीय बाल अधिकार समितिः** बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को परिच्छेद ६, दफा ६०(२) मा उल्लेख भए अनुरुपको समितिलाई जनाउँदछ ।

परिच्छेद-१

१.१ पृष्ठभूमि

प्रारम्भिक बालविकासको मुख्य उद्देश्य गर्भावस्थादेखि ८ वर्षसम्मका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि आवश्यक स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा, संरक्षण, बौद्धिक विकास र प्रारम्भिक सिकाइका अवसरहरू प्रदान गर्नु हो। नेपालको संविधान, राष्ट्रिय कानून तथा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धि, १९८९ अनुसार सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी सबै सेवाहरू सहजताका साथ उपलब्ध गराई उनीहरूको बाँच्न पाउने अधिकार, संरक्षणको अधिकार, विकासको अधिकार र सहभागी हुन पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्न संघ, प्रदेश, स्थानीय तह र सम्बद्ध सरोकारवालाको प्रतिबद्धता छ ।

बालबालिकाहरूको जीवनको प्रारम्भिक वर्षहरू, पछिको स्वास्थ्य र विकासको लागि धेरै महत्त्वपूर्ण छ । विभिन्न स्नायु विज्ञान सम्बन्धी अनुसन्धान अनुसार जीवनको सुरुवाती वर्षमा मस्तिष्कको विकास सबैभन्दा तीव्र गतिमा (जीवनको पहिलो तिन वर्ष सम्ममा ८०%) हुने भएकोले बालबालिकाको वृद्धि र विकासको लागि प्रारम्भिक बाल्यावस्था अति नै महत्वपूर्ण रहेको हुन्छ । युनिसेफ (२०१६) ले प्रकाशित गरेको प्रतिवेदन अनुसार तीन वर्षको उमेरमा एउटा शिशुको मस्तिष्क वयस्कको मस्तिष्कभन्दा दुई गुणा बढी क्रियाशील हुन्छ भने न्यूरोनहरूले ७०० देखि १००० प्रति सेकेन्डका दरमा नयाँ सम्पर्क स्थापित गरिरहेका हुन्छन्। यसले बालबालिकाको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य, उनीहरूको जीवनभरिको सिकाइ र परिवर्तन अनुकूल हुने क्षमताका साथै मनोवैज्ञानिक प्रतिरोध क्षमता निर्धारण गर्दछ । यो उमेरमा बालबालिकाले गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा, पोषण, प्रारम्भिक सिकाईको अवसर , सुरक्षा र संरक्षण साथै उत्तरदायीपूर्ण स्याहार तथा सकारात्मक अभिभावकत्व र उत्प्रेरणा पाए भने उनीहरूको शारीरिक, बौद्धिक, सामाजिक, भाषिक र संबेगात्मक विकास हुनमा मद्दत पुग्छ । प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकाले यो समयमा पाउने सकारात्मक वातावरणले उनीहरूको स्वास्थ्य, भविष्यको पढाइ, सिकाइ, तर्क गर्ने, निर्णय गर्ने, क्षमताको विकास र उत्पादनशीलतामा वृद्धि भइ बालबालिकाको समग्र विकासका लागि आवश्यक अवसरहरू प्राप्त भैरहेका हुन्छन् ।अल्वर्ट बान्डुराका अनुसार सानो उमेरमा बालबालिकाले भोग्ने देख्ने र पाउने व्यबहारले नै उनीहरूको सोच्ने शैली, व्यबहार गर्ने शैली, बुझ्ने र आफुलाइ आकार दिन सहयोग गर्दछ ।

साना बालबालिकाहरू र तिनीहरूका हेरचाहकर्ताहरू बीचको अन्तरक्रियाले बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक उमेरदेखि नै उनीहरूको वातावरणको बारेमा सिक्ने अवसर प्रदान गर्दछ। व्यवहारिकरुपमा, उत्प्रेरणा भनेको आमाबाबु र अन्य हेरचाहकर्ताहरू दैनिक दिनचर्यामा संलग्न हुँदा जन्मदेखि नै आफ्ना बालबालिकाहरूको भावनात्मक र शारीरिक आवश्यकताहरूप्रति

उत्तरदायी हुने, उनीहरूसँग खेल्ने र कुरा गर्ने (बालबालिकाले मौखिक रूपमा प्रतिक्रिया दिनुअघि नै) र उनीहरूलाई शब्द, संख्या र सरल अवधारणाहरूमा उजागर गर्ने भन्ने हो।[१]

प्रारम्भिक उत्प्रेरणाले; प्राकृतिक तौरतरिकाहरू मार्फत बालबालिकाको विकासलाई उत्प्रेरित गर्ने, ढिलो विकासबाट बचाउने, शारीरिक असमानता र विसंगतिहरूबाट बचाउने, मांसपेशी अपशिष्टबाट जोगाउने, जोर्नीलाई संकुचित हुनबाट जोगाउन, मांसपेशी र टेन्डनको कसिलोपन कम गर्न मद्दत गर्ने, अस्थायी विसंगतिहरू पत्ता लगाउने र दीर्घकालीन असामान्यताहरू कम गर्ने लक्ष्य राखेको हुन्छ।[२]

हेकम्यान (२०००) को अध्ययन अनुसार पोषिलो खाना, शारीरिक स्वस्थता र शारीरिक व्यायाम प्रारम्भिक बालविकास उमेरमा उनीहरूको मस्तिष्क विकासका लागि अति आवश्यक कुराहरू हुन्छ । तसर्थ प्रारम्भिक उमेरमा बालबालिकाको समग्र विकासका लागि लगानी गरिएमा त्यसको प्रतिफल धेरै गुणा बढी आउने कुरा विभिन्न अध्ययन तथा अनुसन्धानबाट पुष्टि भइसकेको छ । त्यस्तै अन्य अध्ययनहरूले सामाजिक असमानता जीवनको सुरुवाती दिनहरूबाट सुरू हुने देखाएका छन् भने प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमले समाजमा रहेको विभेदहरूमा कमी ल्याउन प्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याएको समेत पुष्टि गरेका छन् । यसबाट प्रारम्भिक बालविकास उमेर (गर्भावस्थादेखि ८ वर्षसम्म) का विशेष गरी विषम परिस्थितिमा रहेका तथा विशेष संरक्षण आवश्यकता भएका बालबालिकाका लागि रेखदेख, राम्रो स्वास्थ्य, पोषण र प्रोत्साहनको महत्वलाई उजागर गर्दछ ।

बालबालिकाको लागि आवश्यक शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रमहरू अन्तरशाखा र अन्य सहयोगी संस्थाहरूबीचको समन्वयको अभावमा एकीकृत रूपमा सञ्चालन नहुँदा प्रारम्भिक बालविकास उमेरका सबै बालबालिकाको अपेक्षित रुपमा सर्वाङ्गीण विकास हुन नसकेको देखिन्छ ।

यसै सन्दर्भमा प्रारम्भिक बालविकास राष्ट्रिय रणनीति २०७७-२०८८ र प्रारम्भिक बालविकास रणनीति, कर्णाली प्रदेश २०७९-२०८३ को आधारमा बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, भाषिक, संवेगात्मक र बौद्धिक विकासको अवसर सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहको परिवेश सुहाउँदो चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकाको रणनीति निर्माण गरिएको हो।

[१] https://inee.org/eie-glossary/early-childhood-stimulation

[२] https://unacademy.com/content/kerala-psc/study-material/child-development-and-welfare/importance-of-early-stimulation/

१.२ प्रारम्भिक बालविकास रणनीतिको औचित्य तथा आवश्यकता

- नेपालको संविधानमा उल्लेखित प्रारम्भिक उमेरका बालबालिकाको मौलिक हक सुनिश्चित गर्न तथा स्थानीय तहमा नीति, योजना र कार्यक्रमहरू तर्जुमाका लागि मार्गनिर्देशन गर्न,
- प्रारम्भिक बालविकास राष्ट्रिय रणनीति २०७७-२०८८ र प्रारम्भिक बालविकास रणनीति, कर्णाली प्रदेश २०७९-२०८३ को लक्ष्य पुरा गर्न विभिन्न सरकारी, गैरसरकारी तथा निजि क्षेत्रले एकीकृत रुपमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन, श्रोत साधनको व्यवस्थापन र अनुगमन मुल्याङ्कन र गुणस्तरीयता अभिवृद्धि गर्न,
- चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकाको भौगोलिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, भाषिक, जलवायु परिर्वतन, जनजीवन शैली लगायत विद्यमान विविधता सम्बोधन गर्न,
- प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धित बहुपक्षीय सेवाका योजना, कार्यक्रमहरूको समतामुलक पहुँच, गुणस्तर, दिगोपन सुनिश्चित गर्न,

१.३ रणनीतिक योजना निर्माण प्रक्रिया

(क) रणनीतिक योजना निर्माण आवश्यकता पहिचान कार्यशाला:

चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकाको प्रारम्भिक बाल विकासको रणनीतिक योजना निर्माणका लागि शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा, महिला, बालबालिका शाखासँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने मौजुदा नीति तथा कार्यक्रम र कार्यविधिहरू बिश्लेषण गरिएको थियो। सो क्रममा बालबालिकाका लागि आवश्यक शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रमहरू अन्तरशाखा र अन्य सहयोगी संस्थाहरूबीचको समन्वयको अभावमा एकीकृत रूपमा सञ्चालन हुन नसकेकोले प्रारम्भिक बालविकास उमेरका सबै बालबालिकाको अपेक्षित रुपमा सर्वाङ्गीण विकास हुन नसकेको देखिएको थियो ।

(ख) रणनीतिक योजना निर्माणको लागि प्रारम्भिक छलफलः

चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकाको प्रारम्भिक बाल विकासको रणनीतिक योजना निर्माणका लागि शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा, महिला, बालबालिका शाखाको संयोजनमा विभिन्न चरणमा छलफल र बैठकहरूको आयोजना भएका थिए । सो क्रममा योजना निर्माणको लागि एभरेष्ट क्लब र सेभ द चिल्ड्रेनसँग प्राविधिक एवं आर्थिक साझेदारी गर्ने निर्णयअनुरुप योजना निर्माणको थालनी गरिएको हो ।

(ग) रणनीतिक योजना निर्माणको लागि कार्यशालाः

प्रारम्भिक बालविकासको रणनीति निर्माणको क्रममा चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकाका आदरणीय नगर प्रमुखको प्रमुख आतिथ्यमा दुई दिने कार्यशाला आयोजना गरिएको थियो । यस रणनीति तर्जुमाको/निर्माणको सुरुवातमा दुई दिने कार्यशालामा पालिकाका सबै विषयगत

शाखाहरूका जस्तै स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी तथा सरसफाइ, महिला, बालबालिका र विपद् व्यवस्थापनका प्रमुखहरू साथै वडाध्यक्ष, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, बालविकास सहजकर्ता वा शिक्षक, अभिभावक प्रतिनिधि लगायत एभरेष्ट क्लब र सेभ द चिल्ड्रेनको सहभागिता रहेको थियो।

(घ) प्रारम्भिक बालविकास रणनीति योजना मस्यौदा तयारीः

प्रारम्भिक बालविकासको रणनीति योजना निर्माणका लागि आयोजना गरिएको दुई दिने कार्यशालाले रणनीतिक योजनाको प्रारम्भिक खाकाको छलफल गर्नुका साथै योजनाको पहिलो मस्यौदाको बाटो तयार गरेको थियो । उक्त मस्यौदालाई उपयुक्त ढाँचामा तयार गरी प्राप्त पृष्ठपोषणलाई संवोदन गर्दै योजनाको अन्तिम प्रारुप तयार गरी नगरपालिकामा अनुमोदनको लागि प्रस्तुत गरिएको थियो ।

स्रोतः प्रारम्भिक बालविकास राष्ट्रिय रणनीति २०७७-२०८८)

परिच्छेद २. प्रारम्भिक बालविकासको अवस्था विश्लेषण

२.१ नगरपालिकाको प्रारम्भिक बालविकासको अवस्थाको विश्लेषण

९०.६० वर्ग कि.मि क्षेत्रफल भएको चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिका नेपालको कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत दैलेख जिल्लामा रहेको छ । समुन्द्री सतह देखि न्यूनतम ६०० मिटर र अधिकतम ३००० मिटर सम्मको उचाइमा रहेको यो नगरपालिकाको सदरमुकाम १३५० मिटरको उचाइमा जम्बुकाँधमा रहेको छ ।यस नगरपालिकाको पूर्वमा भैरवी गाउँपालिका र दूल्लु नगरपालिका, पश्चिममा आठबीस नगरपालिका र ठाँटिकाँध गाउँपालिका, उत्तरमा ठाँटिकाँध गाउँपालिका र दक्षिणमा दुल्लु नगरपालिका र अछाम जिल्ला पर्दछन् ।

दैलेख जिल्ला विभिन्न जातजातिहरूको उद्‌गम स्थलको रुपमा रहेको कुरा इतिहासकारले व्याख्या गरेका छन् । यो नगरपालिका पनि दैलेख जिल्लाका एघार वटा स्थानीय तह मध्येको एक जातीय विविधता युक्त नगरपालिका हो । यस नगरपालिकामा बाहुन, ठकुरी, क्षेत्री, जनजाती, दलित, दशनामी आदि जातजातीहरूको मुख्य बसोबास रहेको छ ।

२०७८ सालको जनगणना अनुसार यस नगरपालिकाको जनसंख्या २६,५५९ रहेको छ, जसमध्ये महिलाको जनसंख्या १३,१७९ र पुरुषको जनसंख्या १३,३८० रहेको छ साथै जम्मा घरधुरी ५,११३ रहेका छन्।

स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको तथ्याङ्क अनुसार चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकामा एउटा आधारभूत अस्पतालको तयारी भैरहेको, ३ वटा स्वाथ्य चौकी, ६ वटा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र तथा केहि मात्रामा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित स्वास्थ्य क्लिनिकहरु सञ्चालन भैरहेका छन्।यस नगरपालिकामा स्वास्थ्य संस्थामा उपस्थित भएर आधारभूत स्वास्थ्य सेवा लिने सेवाग्राहीको संख्यामा पनि बढोत्तरी हुदै गएको विभिन्न प्रतिवेदनले देखाएका छन्।

स्वास्थ्य सेवा कार्यालय दैलेखको २०७९/२०८०को वार्षिक प्रतिवेदन अनुसार चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकामा बालबालिकाको वृद्धि अनुगमनका लागि ९८.८% दर्ता, प्रोटोकल अनुसार आठै एएनसी चेकजाँच गर्ने गर्भवती महिला १५.७% र संस्थागत प्रसव ६५.९% रहेको छ।

खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको अवस्थाः

यस नगरपालिकामा अहिले सबै जसो घरमा चर्पी बनाएको पाईन्छ। पालिकामा पानीको पर्याप्तता भएता पनि अझै पनि धेरै जसो विद्यालय, स्वास्थ्य संस्थामा सफा पिउने पानी सँगसगै

बालमैत्री तवरले खानेपानीको व्यवस्था गर्नु पर्ने आवश्यकता छ । त्यसैगरी बालमैत्री शौचालय र नवजात शिशुको दिशा व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने आवश्यकता छ । साथै सबै विद्यालय, कार्यालय तथा सार्वजनिक स्थलमा सजिलै आफुले प्रयोग गरेका स्यानिटरी प्याडहरू बिसर्जन गर्न महिलामैत्री शौचालयको निर्माण र उचित कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

शिक्षा क्षेत्रको अवस्था

चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकामा हाल ५४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु र ५ वटा संस्थागत विद्यालयहरु सञ्चालनमा छन्। त्यसैगरी ५४ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रहरूका अतिरिक्त २४ वटा समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्रहरूगरी जम्मा ६९ वटा बालविकास केन्द्रहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।यस पालिकामा न्युनतम मापदण्ड अनुसारको गुणस्तरिय बालविकास केन्द्र बनाउन सुरुवात गरिएको छ तर ३ वर्ष मुनिका बालबालिकाको लागि दिवा शिशु स्याहार केन्द्र, घुम्ती शिशु स्याहार केन्द्र, घरमा आधारित शिशु स्याहार केन्द्र नभएकोले केही कामकाजी महिला अभिभावकले आर्थिक रुपमा परिवारलाई सहयोग गर्न कठीनाई भोग्नु परेको र सँगसँगै बालबालिकाको प्राम्भिक सिकाइमा समेत असर पुग्ने सक्ने देखिन्छ ।अभिभावकलाई बालबालिकाको प्रारम्भिक उत्प्रेरणा तथा स्याहारको लागि शिक्षा र सहयोगको व्यवस्था गर्न गैरसरकारी संघसंस्थासँगको सहकार्यमा कार्यक्रम सञ्चालन भैरहेका छन्।

महिला तथा बालबालिका / बाल सुरक्षा र संरक्षण

नगरपालिकामा जन्मदर्ताको सेवा सुविधा हुँदाहुँदै पनि शत प्रतिशत हुन सकेको छैन।यस नगरपालिकामा आमा र शिशु स्याहारको प्रवर्द्धन, सामान्य तथा आपतकालिन अवस्थामा हिंसा र दुर्व्यहारको सुनुवाईको व्यवस्था गरिएको छ तर पर्याप्त छैन । हिंसाको सुनुवाई सम्बोधन गर्ने साथै आमा-बुबा तथा शिशुप्रति दुर्व्यवहार, हिंसा, हेलाबाट संरक्षणको व्यवस्था गरिएको छ । त्यसै गरी बालबालिकामा दण्ड, सजायरहित सिकाई अवसर को प्रबर्द्धन गरिएको छ तर सम्पूर्ण विद्यालयले यसलाई पालना गरे नगरेको अनुगमन गर्न आवश्यक देखिन्छ । स्थानीय सरकारले सकारात्मक अभिभावकत्व सम्बन्धी कक्षाहरूको लागि उचित कार्यक्रम ल्याउनुपर्ने देखिन्छ । सुलभ तरिकाले गुणासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास तथा संरक्षणका लागि पर्याप्त वजेट विनियोजन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२.२ प्रारम्भिक बालविकासका चुनौती तथा अवसरहरू

विभिन्न कारणले गर्दा अझै पनि सबै बालबालिकालाई आधारभूत स्वास्थ्य, पोषण, शिक्षा, सुरक्षा, र बालबालिका सम्बन्धी सबै सेवाहरू गुणस्तरीय र एकीकृत रुपमा उपलब्ध गराई उनीहरूको सर्वाङ्गिण विकासको सुनिश्चित गर्न सकिएको छैन । प्रारम्भिक बालविकासका लागि सोँचे जस्तो उपलब्धि हासिल गर्न नसक्नु लगायत अरु चुनौतीहरू तल उल्लेखित छन्।

२.२.१ चुनौतीहरू

क. भौगोलिक विकटता र आर्थिक विपन्नता

बालविकास केन्द्र र घरको दूरी, सेवास्थलसम्म पुग्ने बाटो वन, खोलानाला, भीरपाखाहरूको कारण बालबालिकाहरू विद्यालय वा सेवास्थल पुग्न कठिन भएको छ । भौगोलिक विकटताका कारण सुत्केरी गराउन र अनिवार्य स्वास्थ्य सामग्री लक्षित समूहसम्म पुऱ्याउन पनि कठिन छ ।

साथै अधिकांश घरपरिवारमा कृषिबाट पनि वर्षभरी धान्न सकिने अन्न उत्पादन नहुने, दैनिक ज्यालादारीबाट गरिएको अर्थोपार्जनले प्रारम्भिक उमेर समुहका बालबालिकाहरूको स्वास्थ, पोषण, हेरचाह, सुरक्षा, खेलसामग्री, आदि कुराहरूको जोहो गर्न सकिरहेका छैनन् । विहान देखि बेलुकासम्म काममा मात्रै लागि रहँदा बालबालिकाले उचित स्याहार नपाउने र अभिभावकहरू प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धित कार्यक्रममा भाग लिन वा सो सम्बन्धी जानकारी लिने अवसर पनि पाएका छैनन् ।

ख. नीति तथा कानूनको व्यवस्थाः

नेपालमा प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी ऐन ,कानूनको व्यवस्था भएता पनि अझै स्थानीय तहमा गुणस्तरीय र एकीकृतरुपमा कसरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने भन्ने मार्गदर्शन पर्याप्त छैन।

ग. गुणस्तरीय एकीकृत सेवाको कमिः

प्रारम्भिक उमेरका बालबालिकाको सर्वाङ्गिण बिकासको लागि अत्यावस्यक सेवा सुविधाहरू जस्तै स्वस्थ, पोषण, शिक्षा, सफा पिउने पानि आदिको अवस्था पहिचान गरी सबै सेवाहरू अझै पनि एकीकृतरुपले दिन सकिएको छैन।

घ. बालबालिका, अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री पूर्वाधार

प्रारम्भिक उमेरका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको अवसर सुनिश्चित गर्न पर्याप्त पूर्वाधारको आवश्यकता पर्दछ । प्रारम्भिक बालविकासको उमेर ०-८ वर्ष सम्म भएकोले यो उमेर समुहलाई सुहाउदो, सजिलो पूर्वाधार सबै स्वास्थ्य संस्था, विद्यालय र सार्वजनिक स्थलमा हुन

जरुरी छ । साथै पुर्वाधारहरू अपाङ्गमैत्री र लैङ्गिकमैत्री पनि हुन अति जरुरी छ जुन अहिलेको अवस्थामा चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकामा पर्याप्त छैन ।

ङ. प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य र सञ्चार

प्रारम्भिक बालविकासका लागि बहुपक्षीय सेवा तथा कार्यक्रमहरूको एकीकृत रुपमा समन्वय, सहकार्य र सञ्चालनकार्यमा चुनौती छ। विभिन्न बिभागका कार्यक्रमहरू बाल केन्द्रीत भएता पनि सबैले भिन्ना भिन्नै प्रकार र श्रोतबाट सेवा दिदैआएकोले सिमित श्रोत साधनको राम्रो बाँडफाँड हुन नसक्दा सबै बालबालिकालाई अत्यावश्यक सेवा पुऱ्याउन कठिनाई छ ।

च. प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी अध्यन र अनुसन्धान

प्रारम्भिक बालविकासका लागि सबै जिम्मेवार व्यक्ति तथा निकायलाई यसमा राम्रो ज्ञान हुनु अति नै आवश्यक छ । नगरपालिका र वडाका सबै प्रतिनिधि र कर्मचारीले यो बिषय मा अभिमुखीकरण वा तालिम पाएको हुनु पर्छ । यस नगरपालिकाको प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी अध्यन अनुसन्धानको कमि भएकोले स्थानीय स्थरमा रणनीति र यसको कार्यनीति निर्माण गर्न सबै सरोकारवालासँग समन्वय गर्न ढिलाई भएको देखिन्छ।

२.२.२ अवसरहरू

क. कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाः

नेपालमा कानूनी तहमा प्रारम्भिक बालविकाससम्बन्धी महत्वपूर्ण प्रावधानहरू समेटिएका छन्। नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५, बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०७५ मा प्रारम्भिक बालविकाससम्बन्धी कानूनी प्रावधान रहेका छन् । पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७-२०८०/८१), बालबालिकासम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६९, बहुक्षेत्रीय पोषण योजना, दोस्रो (२०७९ र ८०) र बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति, २०६८, र कर्णाली प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना आधार पत्र समेतमा प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी प्रावधानहरू समेटिएका छन्।

ख. कार्यक्रमगत व्यवस्था

यस नगरपालिकामा पनि अन्यत्र झै स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय अन्तर्गत गर्भवती महिला, नवजात शिशु र बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन र बालबालिका को मौलिक हक सुनिश्चित गर्न स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम हरु सञ्चालन भैरहेका छन जस्तै खोप, गर्वास्थामा आठ पटक जाँच र नियमित जाँच साथै स्वास्थ्य संस्थामा बच्चा जन्माए बापत प्रोत्साहन भत्ता (रु २८००), आइरन र फोलिक एसिडको वितरणले महिला र बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सुधार हुदै आएको छ। त्यसैगरी यस नगरपालिकामा प्रारम्भिक सिकाईको लागि

६९ वटा बालविकास केन्द्रहरु रहेका छन् जहाँ ३-४ वर्ष का बालबालिका (बालबालिकाको संख्या १६२८) सिक्न आउने गर्छन जसले उनीहरुको प्रारम्भिक सिकाईमा मद्दत पुऱ्याईरहेको छ।

ग. स्थानीय श्रोतः

यस नगरपालिकामा बाल संरक्षण तथा बालविकासको क्षेत्रमा काम गर्ने विभिन्न राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरू छन् साथै यहाँ भएका बहुपक्षीय कार्यालयहरूसँग मिलेर बालविकासमा गरिएको उल्लेखनीय अभ्यासलाई सम्वर्द्धन र विस्तार गर्न सकिन्छ । प्रारम्भिक बालविकास उमेरका सबै बालबालिकालाई स्वास्थ्य, पोषण, शिक्षा, संरक्षण जस्ता आवश्यक सेवाहरूबाट बञ्चित हुन नदिनलाई साझेदार संस्थासँग मिलेर बालविकासको क्षेत्रमा थप अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न सकिन्छ।

परिच्छेद ३. रणनीतिका आधार र मान्यताहरू

३.१ रणनीतिका आधार

क. बहुपक्षीय संलग्नता

प्रारम्भिक बालविकास एक बहुपक्षीय कार्यक्रम भएकाले यस नगरपालिकाको योजना शाखाको नेतृत्वमा र सम्बन्धित सरोकारवालासँगको सहकार्यमा सबै कार्यक्रमहरू एकीकृत रुपमा कार्यान्वयन गरिने छ ।

ख. अधिकारमा आधारितः

प्रारम्भिक बालविकास मानवअधिकार विशेषतः बालअधिकारको अभिन्न अङ्ग हो । बालबालिकाका लागि सञ्चालन गरिने हरेक कार्यक्रमहरू बालअधिकारमा आधारित हुनेछन्। बालबालिकाका लागि गरिने क्रियाकलापमा सर्वोत्तम हित, भेदभावरहित, स्वस्थ जीवन र विकास तथा सहभागिताको सिद्धान्तलाई सर्वोपरी राखिनेछ

ग जीवनचक्रमा आधारितः

बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको लागि उनीहरूको उमेरअनुसारको आवश्यकतालाई मध्यनजर राखेर कार्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

३.२ आधारभूत मान्यताहरू

- प्रारम्भिक बालविकास उमेरका सबै बालबालिकाको उमेर, लिङ्ग, क्षमता, अपाङ्गता, पारिवारिक स्थिति, जातजातीयता, वर्ग, धार्मिक आस्था, आर्थिक सामाजिक साँस्कृतिक अवस्था, राजनीतिक आस्था र भूगोलको आधारमा विना भेदभाव सर्वाङ्गीण विकासको अवसर सुनिश्चित गर्नुपर्ने ।

- प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकाको सर्वोत्तम हित अनुकूल संरक्षण, बचावट, सहभागिता र विकास गर्ने वातावरण तयार गर्दै बालअधिकारको सुनिश्चितता गर्नुपर्ने।
- प्रत्येक प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकालाई आफ्नो उमेर, क्षमता र आवश्यकताको आधारमा पूर्ण क्षमताको विकास गर्ने अवसरको प्रत्याभूति गर्नुपर्ने।
- बालविकासको लागि समग्र वातावरण तयार गर्ने तथा दिगो र गुणस्तरीय सेवाको सुनिश्चितता गर्ने जिम्मेवारी परिवार, समुदाय र राज्यको हुनुपर्ने।
- स्थानीय तथा परम्परागत राम्रा प्रचलनको प्रवर्द्धन र समाजमा रहेका रुढीवादी परम्परार प्रचलन पहिचान गरी त्यसलाई निरूत्साहित गर्दै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि आवश्यक सबै सेवाहरू एकीकृत रूपमा प्रवाह हुनुपर्ने।
- बालबालिकामा हुने लैङ्गिक विभेद पहिचान गरी सोको न्यूनीकरण गर्दै कार्यक्रम सञ्चालन हुनुपर्ने।
- बालबालिकालाई जिम्मेवार र प्रतिष्ठित नागरिक सरह सम्मान गर्दै अनुशासित र जिम्मेवार नागरिक बनाउनुपर्ने ।

३.३ प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी आधारभूत सेवाहरू

बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको लागि गर्भावस्था देखिनै स्वास्थ्य, पोषण, उत्तरदायीपूर्ण स्याहार, सुरक्षा तथा संरक्षण र प्रारम्भिक सिकाईका लागि एकीकृत सेवाहरू प्रदान गर्नुपर्दछ जुन चाही उमेर अनुसार फरक हुन्छ ।

उमेर	गर्भावस्था	०-२४ महिना	२५-६० महिना	६१-९६ महिना
स्वास्थ्य	• गर्भवतीको नियमित परीक्षण • खोप सेवा • बर्थिङ सेन्टर बिस्तार र तालिम प्राप्त स्वाथ्यकर्मीबाट संस्थागत निशुल्क प्रसुती सेवा • प्रसव र सुत्केरी अवस्थामा आवश्यक प्रजनन् स्वास्थ्य सेवा	• सुत्केरी तथा नवजात शिशुको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण • भिटामिन ए तथा जुकाको औषधि वितरण • जन्मजात समस्या तथा अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचान तथा व्यवस्थापन • परिवार नियोजन सेवा • आधारभूत गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँच • समुदाय परिचालन (महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका र आमा समुह) • अभिभावकको मानसिक उदासिनता (डिप्रेशन)को रोकथाम, परामर्श तथा उपचार	• भिटामिन ए तथा जुकाको औषधि वितरण • जन्मजात समस्या तथा अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचान तथा व्यवस्थापन • परिवार नियोजन सेवा • आधारभूत गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँच • समुदाय परिचालन (महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका र आमा समुह) • अभिभावकको मानसिक उदासिनता (डिप्रेशन) को रोकथाम, परामर्श तथा उपचार • विद्यालयमा स्वास्थ्यकर्मी व्यवस्थापन	• भिटामिन ए तथा जुकाको औषधि वितरण • जन्मजात समस्या तथा अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचान तथा व्यवस्थापन • परिवार नियोजन सेवा • आधारभूत गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँच • समुदाय परिचालन (महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका र आमा समुह) • अभिभावकको मानसिक उदासिनता (डिप्रेशन) को रोकथाम, परामर्श तथा उपचार • विद्यालयमा स्वास्थ्यकर्मी व्यवस्थापन

उमेर	गर्भावस्था	०-२४ महिना	२५-६० महिना	६१-९६ महिना
पोषण	• पोषण सम्बन्धी परामर्श, आइरन र फोलिक एसिडको व्यवस्था	• पूर्ण स्तनपान • पूर्ण खोप • पुरक खाना • वृद्धि अनुगमन तथा उत्प्रेरणाबर्धक खुवाईबारे परामर्श • झाडापखालाका लागि उपचारात्मक जिंकको पुरक व्यवस्था • सुक्ष्म पोषक तत्वको व्यवस्था र आपुर्ति • कडा तथा मध्यम कुपोषणको रोकथाम, उपचार तथा रेफरल	• खोप सेवा • पर्याप्त, पोषणयुक्त र सुरक्षित खाना • वृद्धि अनुगमन तथा उत्प्रेरणाबर्धक खुवाईबारे परामर्श • झाडापखालाका लागि उपचारात्मक जिंकको पुरक व्यवस्था • सुक्ष्म पोषक तत्वको व्यवस्था र आपुर्ति • कडा तथा मध्यम कुपोषणको रोकथाम, उपचार तथा रेफरल • जङ्कफुड निरुत्साहन	• खोप सेवा • पर्याप्त, पोषणयुक्त र सुरक्षित खाना • वृद्धि अनुगमन तथा उत्प्रेरणाबर्धक खुवाईबारे परामर्श • झाडापखालाका लागि उपचारात्मक जिंकको पुरक व्यवस्था • सुक्ष्म पोषक तत्वको व्यवस्था र आपुर्ति • कडा तथा मध्यम कुपोषणको रोकथाम, उपचार तथा रेफरल • जङ्कफुड निरुत्साहन
शिक्षा	• आमा तथा किशोरी शिक्षा • अभिभावक शिक्षा तथा सहयोग • प्रारम्भिक उत्प्रेरणा, वृद्धि र विकास सम्बन्धी शिक्षा	• अभिभावक शिक्षा तथा सहयोग • प्रारम्भिक उत्प्रेरणा, वृद्धि र विकास सम्बन्धी शिक्षा • सकारात्मक अभिभावकत्व विकास	• प्रारम्भिक बालविकास तथा पूर्वप्राथमिक केन्द्र शिक्षा कार्यक्रम • पूर्ण सुरक्षित र बालमैत्री बालविकास केन्द्र सञ्चालन र विस्तार • अभिभावक शिक्षा तथा सहयोग • प्रारम्भिक उत्प्रेरणा, वृद्धि र विकास सम्बन्धी शिक्षा	• अभिभावक शिक्षा तथा सहयोग • प्रारम्भिक उत्प्रेरणा, वृद्धि र विकास सम्बन्धी शिक्षा • घरको वातावरण र सकारात्मक अभिभावकत्व • पूर्ण सुरक्षित, बालमैत्री र छापामय कक्षा व्यवस्थापन

उमेर	गर्भावस्था	०-२४ महिना	२५-६० महिना	६१-९६ महिना
सुरक्षा र संरक्षण	• जन्म दर्ता • सुत्केरी बिदा तथा पर्याप्त शिशु स्याहारको व्यवस्था • बाल संरक्षणका सेवाहरू (लैङ्गिक दूर्व्यवहार, उपेक्षा, अपहेलनाबाट संरक्षण, सकारात्मक अनुशासनको प्रवर्द्धन आदि) • सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम (बाल अनुदान/ बाल कोष)	• जन्म दर्ता • सुत्केरी बिदा तथा पर्याप्त शिशु स्याहारको व्यवस्था • बाल संरक्षणका सेवाहरू (लैङ्गिक दूर्व्यवहार, उपेक्षा, अपहेलनाबाट संरक्षण, सकारात्मक अनुशासनको प्रवर्द्धन आदि) • सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम (बाल अनुदान/ बाल कोष)	• बाल संरक्षणका सेवाहरू (लैङ्गिक दूर्व्यवहार, उपेक्षा, अपहेलनाबाट संरक्षण, सकारात्मक अनुशासनको प्रवर्द्धन आदि) • सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम (बाल अनुदान/ बाल कोष) • बालबालिकाका लागि प्रयाप्त समय उपलब्धता	• बाल संरक्षणका सेवाहरू (लैङ्गिक दूर्व्यवहार, उपेक्षा, अपहेलनाबाट संरक्षण, सकारात्मक अनुशासनको प्रवर्द्धन आदि) • सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम (बाल अनुदान/ बाल कोष) • बालबालिकाका लागि प्रयाप्त समय उपलब्धता
विपद् व्यवस्थापन	• गर्भवती महिला तथा बालबालिकाका लागि आपतकालिन सामग्री (सुरक्षित प्रसुति बाकस, नवजात शिशु बाकस, खाद्य सामग्रीको भण्डारण)	• सुत्केरी महिला तथा बालबालिकाका लागि आपतकालिन सामग्री (नवजात शिशु बाकस, खाद्य सामग्रीको भण्डारण) • धारिला हतियार, अग्निजन्य सामग्री र हानिकारक रसायन बालबालिकाको पहुँचभन्दा टाढा राख्ने	• सुत्केरी महिला तथा बालबालिकाका लागि आपतकालिन सामग्री (नवजात शिशु बाकस, खाद्य सामग्रीको भण्डारण) • धारिला हतियार, अग्निजन्य सामग्री र हानिकारक रसायन बालबालिकाको पहुँचभन्दा टाढा राख्ने	• सुत्केरी महिला तथा बालबालिकाका लागि आपतकालिन सामग्री (नवजात शिशु बाकस, खाद्य सामग्रीको भण्डारण) • धारिला हतियार, अग्निजन्य सामग्री र हानिकारक रसायन बालबालिकाको पहुँचभन्दा टाढा राख्ने

४.१. दूरदृष्टि

"बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको सुनिश्चितताः चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकाको प्रतिवद्धता "

४.२. लक्ष्य

वि.सं.२०८४ सम्ममा गर्भावस्था देखि ८ वर्षसम्मका सबै बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, बौद्धिक, संवेगात्मक र भाषिक विकास एवम् प्रारम्भिक सिकाइको अवसर सुनिश्चित गरिनेछ ।

४.३. उद्देश्य

१. गर्भावस्थादेखि ८ वर्षसम्मका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि उमेरअनुसार लक्षित एवं गुणस्तरीय सेवा एकीकृत रुपमा प्रदान गर्ने।

२. प्रारम्भिक बालविकासका लागि कानूनी, संस्थागत तथा संरचनागत संयन्त्र निर्माण गर्ने।

३. प्रारम्भिक बालविकासको प्रभावकारी सेवा पुऱ्याउन दक्ष मानव तथा आर्थिक स्रोत सुनिश्चित गर्ने।

४. बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि आमाबुबा, परिवार, संरक्षक तथा समुदायको सक्रिय संलग्नता सुनिश्चित गर्ने।

५. विशेष संरक्षण आवश्यकता भएका प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि लक्षित रुपमा एकीकृत एवं गुणस्तरीय सेवाको पहुँच विस्तार गर्ने।

४.४ रणनीति तथा कार्यनीति

	रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १. ० देखि ८ वर्षसम्मका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि उमेरअनुसार लक्षित एवं गुणस्तरीय सेवा एकीकृत रुपमा प्रदान गर्ने।		
१.१	प्रारम्भिक बालविकासको लागि आवश्यक र उचित सेवाहरू एकीकृत साथै गुणस्तरीय रुपमा प्रवाह	१. प्रारम्भिक बालविकास को लागि स्थानीय परिवेश र आवश्यकता अनुसार स्थानीय स्तरमा घर, तथा विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बालविकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ (जस्तैः कामकाजि अभिभावकको लागि दिवा शिशु स्याहार केन्द्र, कार्यालयमा स्तनपान कक्ष, खेल कुना आदि) २. ०-८ वर्ष सम्मका बालबालिकाको लागि एकीकृत सेवाहरू जस्तैः स्वास्थ्य, पोषण, उत्तरदायीपूर्ण स्याहार र उत्प्रेरणा,

	रणनीति	कार्यनीति
	गर्ने	प्रारम्भिक सिकाई, सुरक्षा सकारात्मक अभिभावकत्व सम्बन्धी कक्षा सञ्चालन र संरक्षणको व्यवथा गरिनेछ । ३. जन्म पूर्व तयारी मा गर्भवती महिला र घर परिवारले गर्नु पर्ने तयारीमा उत्प्रेरणाका गतिबिधि थपिने छन्। जस्तैः एक झोला खेलौनाको व्यवस्था, बुवाको संलग्नता, कोठा सजाउने आदि) ४. स्थानीय स्थर तथा विद्यालयमा अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरी अभिभावक र स्याहारकर्ताको क्षमता र पहुँचमा अभिवृद्धि गरिनेछ। ५. गर्भवती महिला, सुत्केरी महिला, प्रारम्भिक उमेरको बालबालिका र उनीहरूको अभिभावक तथा स्याहारकर्ता, साथै प्रारम्भिक बाल विकासका शिक्षकहरूलाई मानसिक स्वाथ्य सम्बन्धी शिक्षा, परामर्श र उपचारको व्यवस्था गरिनेछ । ६. प्रारम्भिक बालविकासका लागि सबै सेवाहरू समावेशी र समतामुलक हुनेछन्। ७. प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकालाई घर, बालविकास केन्द्र तथा विद्यालयमा पोषणयुक्त खानाको व्यवस्था र प्रबर्द्धन गरिनेछ । ८. स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी, महिला तथा बालबालिका, कृषि र विपद व्यवस्थापन शाखाको समन्वयमा बाल बिकासको कार्यक्रमहरू एकीकृतरुपमा सञ्चालन हुने छन्। ९. प्रारम्भिक बाल बिकास केन्द्र तथा विद्यालय जाने बालबालिकाको स्कुल भर्नाको समयमा तथा त्रैमासिक रुपमा स्वास्थ्य जाँच गरिनेछ ।
१.२	प्रारम्भिक बालविकास सेवाको गुणस्तर र न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गर्ने ।	१. गर्भवती महिला तथा बालबालिका सम्बन्धी सेवा प्रदायक संघ संस्था (परिवार, स्वास्थ्य केन्द्र, बालविकास केन्द्र, विद्यालय आदि) को न्यूनतम मापदण्ड तयार गरी लागु गरिनेछ । २. प्रारम्भिक बालविकासका लागि एकीकृत सेवाको व्यवस्था गरिनेछ। ३. नियमित सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गरी तोकिएको मापदण्डको आधारमा कार्यक्रम सञ्चालन भए नभएको सुनिश्चित गरी आवश्यकता अनुसार सुधार गरिनेछ । ४. बालबालिकाको उमेरगत विकास र सिकाई मापदण्ड तयारी तथा लागु गर्न संयन्त्र तयार गरिनेछ । ५. गर्भवती महिला तथा बालबालिकाको लागि आवश्यक सेवाहरूको न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गरिनेछ ।

	रणनीति	कार्यनीति
		६. औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षामा प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी विषय समावेश गरिनेछ।
s१.३	प्रारम्भिक बालविकास सेवाका लागि सूचना तथा संचारको गुणस्तरीय व्यवस्थापन र सुदृढीकरण ।	१. प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कnन तथा नक्साङ्कन गरी त्यसको आधारमा कार्यक्रमहरू तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गरिनेछ। २. प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी (स्थानीय भाषामा समेत) सूचना तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। ३. बालबालिकाको सर्वाङ्गीण बिकासमा बुवाको संलग्नताको महत्वबारे व्यापकरुपमा प्रचार प्रसार गरिनेछ। ४. अभिभावक, स्यहारकर्ता, शिक्षक तथा बालबालिकासँग नियमित रुपमा गरिने असल अभ्यासको बारेमा छलफल कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। ५. नगरपालिकाबाट सेवाग्राहीलाई दिईने सबै कागतपत्रमा प्रारम्भिक बालविकासको मुख्य सन्देश छापिएको हुनेछ । (पत्रको तल पट्टि १ वा २ वाक्यमा लिखित वा चित्र सन्देश)
१.४	लैङ्गिकमैत्री, बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार र सेवाको सुनिश्चित गर्न ।	१. बालबालिकाको लागि उमेर अनुसारको पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा व्यवस्था गरिनेछ जस्तै बालउद्यान, दिवा शिशु स्याहार केन्द्र, बालविकास केन्द्र आदि । २. प्रत्येक संरचना बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र लैङ्गिकमैत्री हुनेछन् जस्तै स्वास्थ्य संस्था, मन्दिर, सार्वजनिक स्थल, कार्यालय, विद्यालय, घरमा बालमैत्री धारा, चर्पी ,खेल कुना, सिकाई कुना, महिला/ पुरुष छुट्टै चर्पी आदि) ३. नगरपालिकाबाट पूर्वाधार सम्बन्धी निर्देशिका र मापदण्डहरूमा बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री र अपाङ्गमैत्री भए नभएको सुनिश्चितता गरी आवश्यकता अनुसार संशोधन गरिनेछ। ४. सार्वजनिक सवारी साधनमा पनि बालमैत्री, लैङ्गिक र अपाङ्गमैत्री सुबिधाको व्यवस्था र सुनिश्चितता गरिनेछ।
उद्देश्य २. प्रारम्भिक बालविकासका लागि कानूनी, संस्थागत तथा संरचनागत संयन्त्र निर्माण गर्ने।		
२.१	स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी कानून, नीति र कार्यविधि निर्माण गरी गुणस्तरीय र प्रभावकारी सेवा प्रदान गर्ने	१. संघीय तथा प्रादेशिक कानूनको आधारमा स्थानीयतहमा प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी नीति, कानून बनाइनेछ । २. नगरपालिकाको मातहतमा रहेर काम गर्ने बालविकाससँग सम्बन्धित स्थानीय संस्था तथा साझेदार संस्थाहरूले आफ्नो नीति, योजना र कार्यक्रममा प्रारम्भिक बालविकासका क्रियाकलाप समावेश गर्ने छन् ।

	रणनीति	कार्यनीति
२.२	स्थानीय तहमा काम गर्ने सबै सरोकारवालाहरूको संग्लाग्नाता हुने गरी प्रारम्भिक बालविकास समिति निर्माण गर्ने ।	१. बालबालिकासँग सम्बन्धित सबै संघसंस्थाको प्रतिनिधित्व हुनेगरी स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकास समिति निर्माण गरिनेछ। २. प्रारम्भिक बालविकास समितिले रणनीतिको प्रभावकारी समन्वय, कार्यान्वयन, अनुगमन, मुल्याङ्कनको व्यवस्था गरिनेछ। ३. स्थानीय तहको प्रारम्भिक बालविकास समितिमा बालविकास संयोजकको व्यवस्था गरिनेछ साथै वडा प्रारम्भिक बालविकास समिति गठन गरी घरपरिवार, टोलमा कार्यक्रम लागु गरिनेछ ।
२.३	विपद पूर्वतयारी योजनामा प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बाल बालिकाको लागि सुरक्षा र संरक्षणको विशेष व्यवस्था गर्ने ।	१. स्थानीय तहको विपद् पूर्व तयारी योजनामा गर्भवती महिला र प्रारम्भिक बालविकास उमेरको बालबालिकाको लागि सुरक्षा र संरक्षणलाई प्राथमिकता दिईनेछ। २. स्थानीय तहमा रहेका संयन्त्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकासको विषयलाई समावेश गरी सेवा प्रवाह गरिने छ । ३. विपद पूर्व तयारी तथा व्यवस्थापन योजनामा परिवार र समुदायलाई पूर्ण संलग्नता गराईनेछ । ४. विपद पूर्व तयारीको लागि परिवारलाई सुरक्षित स्थानको नक्साङ्कन गराइने र झटपट झोला (अत्यावश्यक सामन सहित बालबालिकाका खेल सामग्री, कथा पुस्तिका आदी समावेश) सबै परिवारसँग तयारी अवस्थामा भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।
उद्देश्य ३. प्रारम्भिक बालविकासको प्रभावकारी सेवा पुऱ्याउन दक्ष मानव तथा आर्थिक स्रोत सुनिश्चित गर्ने।		
३.१	स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकासका लागि एकीकृत योजना र कार्यक्रम तर्जुमा साथै बजेट बिनियोजन गर्ने ।	१. गर्भावस्थादेखि आठ वर्ष सम्मको बालबालिकाको लागि एकीकृत प्रारम्भिक बालविकास योजना तर्जुमा तथा कार्यक्रम कार्यान्वन गरिनेछ । २. एकीकृत प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको लागि बजेट विनियोजनको व्यवस्था सुनिश्चित गरिनेछ। ३. एकीकृत प्रारम्भिक बालविकास योजना तर्जुमा तथा कार्यक्रम कार्यान्वन गर्न सबै सम्बन्धित विषयगत शाखाको संलग्नतामा संयन्त्र व्यवस्था गरिनेछ र भएको श्रोतको बिभाजन/बाँडफाँड गरिनेछ।
३.२	बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको लागि गैसस, सञ्चार, निजी क्षेत्र र	१. गैर सरकारी संस्थालाई प्रारम्भिक बालविकासको क्षेत्रमा सहयोग (लगानी) बढाउन प्रोत्साहन गरिनेछ । २. प्रारम्भिक बालविकासको क्षेत्रमा सहयोग र सहकार्य गर्न नीजि र सञ्चार क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. प्रारम्भिक बालविकासको क्षेत्रमा गरिने सहयोगलाई एकद्वार प्रणालीबाट व्यवस्थापन गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

	रणनीति	कार्यनीति
	समुदायलाई लगानी, सहयोग, सहकार्य गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।	
३.३	प्रारम्भिक बालविकासका लागि स्थानीय तहमा दक्ष मानब श्रोतको विकास तथा परिचालन गरिनेछ ।	१. दक्ष मानबश्रोतको विकासका लागि आवश्यक र इच्छुक व्यक्तिको पहिचान गरी क्षमता विकास र सुचिकृत गरिनेछ। २. हाल कार्यरत मानब श्रोतको कामको मुल्यांकन गरी वृत्ति विकासका अवसरहरू सहित विशेषज्ञता हासिल गर्न अवसर प्रदान गरिनेछ । ३. प्रारम्भिक बालविकासको क्षेत्रमा काम गर्ने सबै मानब श्रोतलाई यस बिषयको ज्ञान र सीप प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । ४. स्थानीय स्तरका विज्ञ र समाजमा योगदान पुराएका व्यक्ति मार्फत प्रारम्भिक बालविकासका बिषयहरू विद्यालय तथा विभिन्न कार्यक्रममा समावेश गरिनेछ । ५. हाल कार्यरत मानब श्रोतको संयन्त्र निर्माण गरी त्रैमासिकरुपमा सिकाइ आदानप्रदानका लागि बैठक बस्ने व्यवस्था मिलाइनेछ।
उद्देश्य ४. बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि आमाबुबा, परिवार, संरक्षक तथा समुदायको सक्रिय संलग्नता सुनिश्चित गर्ने।		
४.१	परिवार तथा समुदायको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी अभिवृद्धि गर्ने ।	१. प्रारम्भिक बालविकासका नीति, कानून, कार्यक्रम, उपलब्ध सेवा सुबिधा र न्यूनतम मापदण्डको बारेमा सुसूचित गरिनेछ। २. अभिभावक तथा स्याहारकर्तालाई प्रारम्भिक बालविकासको महत्व र बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा उहाँहरूको भूमिकाबारे ज्ञान र सीपको अभिबृद्धि गर्न लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। ३. घरमा र समुदायमा प्रारम्भिक सिकाईको बातावरण सिर्जना गर्न अभिभावक तथा समुदायलाई जिम्मेवार बनाइनेछ। ४. प्रारम्भिक बाल विकास सम्बन्धी अभिभावक/स्याहारकर्ता तथा समुदायलाई केन्द्रीत गरेर जनचेतनाको लागि प्रबर्द्धनात्मक सामग्री निर्माण र वितरण गरिनेछ (हाते पुस्तिका, स्टिकर, भित्तेपात्रो, डायरी आदी) ५. ०-४ वर्ष सम्मको बालबालिकाको लागि अभिभावक र स्याहारकर्तालाई स्वास्थ्यकर्मी वा म.स्वा.से. र ४-८

	रणनीति	कार्यनीति
		वर्षसम्मको बालबालिकाको लागि प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र शिक्षक मार्फत अभिभावक शिक्षा सञ्चालन गरिनेछ। ६. प्रारम्भिक सिकाई र विकासको लागि शिक्षक र अभिभावक बीच समन्वय र साझेदारी गरिनेछ । प्रारम्भिक उमेरका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि अभिभावकको संलग्नता प्रा.बा.वि.के., विद्यालयमा खेल कुना, पोषण ,हात धुने ठाउँको व्यवस्थाको साथै घरबाट पोषिलो खाना ल्याउने प्रबन्ध गरिनेछ । ७. प्रत्येक टोल विकास समिति, आमा समूह, बालक्लव, स्वयंसेविकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम व्यवस्थापन, सञ्चालन, अनुगमन गर्न प्रोत्साहन गरेनेछ । ८. अभिभावक वा समुदायमा भएका सीपको पहिचान गर्ने र त्यसको प्रबर्द्धन गर्ने (कुनै अभिभावक वा समुदायमा भएको व्यक्तिलाई खेल सामग्री बनाउन आउने वा घरमा पोषिलो खाना बनाउने सीप छ भने यस्तो व्यक्तिलाई प्रा.बा.वि.के. तथा विद्यालयसँग सम्बन्य गराइनेछ साथै गुणस्तर अभिबृद्धिको लागि सहयोग गरिनेछ।
उद्देश्य ५. विशेष संरक्षण आवश्यकता भएका प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि लक्षित रुपमा एकीकृत एवं गुणस्तरीय सेवाको पहुँच विस्तार गर्ने।		
५.१	विशेष संरक्षण आवश्यक भएका गर्भवती र ८ वर्षसम्मका बालबालिकालाई एकीकृत र गुणस्तरीय सेवाको अवसर सुनिश्चित गरिनेछ ।	१. विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिका र गर्भवती महिलाको पहिचान गरी उचित सेवा प्रवाहका लागि लक्षित कार्यक्रम बनाई गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गरिने छ । २. अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचान गरी त्यहि अनुसारको लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ साथै अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई उपयुक्त सेवा को लागि सहि ठाउँमा संप्रेषणको व्यवस्था गरिनेछ । ३. विभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्न समावेशी विशेष कार्यक्रमको व्यवस्था गरिनेछ ।
५.२	भौगोलिक तथा सामाजिक दुरीमा रहेका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्ने ।	१. भौगोलिक तथा सामाजिक दुरीमा रहेका गर्भवती महिला र बालबालिकाको संख्या र अवस्थाको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी सोहि अनुरुप घरमा वा समुदायमा आधारित कार्यक्रमको तर्जुमा र व्यवस्था गरिनेछ । २. साझेदार संस्था तथा नीजि संस्थाहरूलाई तोकिएको ठाउमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नको लागि उत्साहित र साझेदारी गरिनेछ ।

४.५ कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

क. कार्यान्वयन

यो रणनीति चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिकाको कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भए पछि तत्कालै कार्यान्वयन हुनेछ । साथै यसको कार्यान्वयनका लागि विद्यमान कानूनको आधारमा रही काम गरिनेछ । त्यस्तै आवश्यक निर्देशिका र मार्गदर्शन तर्जुमा कार्य पनि अघि बढाइनेछ । यस रणनीति कार्यान्वयनका लागि पालिका तहमा संस्थागत संरचनाको निर्माण गरिने छ । यसअनुसार स्थानीय प्रारम्भिक बालविकास समिति (अनुसूची १), तथा वडा तहमा वडा प्रारम्भिक बालविकास समिति (अनुसूची २) रहनेछ ।

ख. अनुगमन

यस रणनीति कार्यान्वयनमा भएको प्रगतिको नियमित अनुगमनका लागि अनुसूची १ र २ अनुसार गठन भएका समितिहरू क्रमशः स्थानीय प्रारम्भिक बालविकास समिति र वडा स्तरीय प्रारम्भिक बालविकास समितिहरू संलग्न हुनेछन्।

ग. मूल्याङ्कन

यस रणनीतिको कार्यान्वयन र यसबाट प्रारम्भिक बालविकासको क्षेत्रमा परेको असर तथा प्रभावको आन्तरिक र तेस्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन गरिनेछ । मूल्याङ्कन गर्दा अनुसूची ३ मा व्यवस्था भएको नतिजा सूचकलाई आधार मानिनेछ ।

अनुसूची १- स्थानीय प्रारम्भिक बालविकास समिति [३]

अध्यक्षः	नगर प्रमुख, नगरपालिका
सदस्यः	कार्यपालिका सदस्य, प्रारम्भिक बालविकास क्षेत्रसँग सम्बन्धित
सदस्यः	संयोजक, स्थानीय बाल अधिकार समिति
सदस्यः	सामाजिक विकास शाखा अन्तर्गतका शाखा प्रमुखहरू
सदस्यः	बाल कल्याण अधिकारी
सदस्यः	प्रारम्भिक बालविकास विज्ञ (१ जना)
सदस्य सचिवः	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, नगरपालिका

स्थानीय प्रारम्भिक बालविकास समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

- स्थानीयस्तरमा राष्ट्रिय तथा प्रदेशको नीति, रणनीति, कार्यक्रमसँग तादाम्यता हुने गरी प्रारम्भिक बालविकासको नीति, रणनीति तथा कार्यनीति तर्जुमा गर्ने ।

[३] अनुसुची २- प्रारम्भिक बालविकास रणनीति, कर्णाली प्रदेश

- ❖ प्रमुख कार्यान्वयनकर्ताको रूपमा प्रारम्भिक बालविकासका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- ❖ वडास्तरमा कार्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न वडा अध्यक्षको संयोजकत्वमा वडा प्रारम्भिक बालविकास समिति गठन गर्न सहयोग गर्ने ।
- ❖ वडास्तरमा कार्यक्रम सञ्चालन गन कार्यक्रमको खाका तयार गरी लागु गर्ने ।
- ❖ स्थानीय तहमा मानव स्रोत विकास, व्यवस्थापन तथा परिचालनको सुनिश्चितता गर्ने ।
- ❖ सबै सरोकारवालाहरूसँगको समन्वयमा कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।
- ❖ स्थानीयस्तरमा प्रारम्भिक बालविकाससम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यको समन्वय, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्न बालविकास संयोजकको व्यवस्था गर्न सहजिकरण गर्ने ।

समितिले आवश्यकताअनुसार अस्थायी प्रकृतिका कार्यसमितिहरू निर्माण गरी कार्य गर्न, गराउन सक्नेछ भने आवश्यकताअनुसार सामाजिक संघसंस्था तथा निजी सेवा प्रदायकका प्रतिनिधिलाई वैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

अनुसूची २- वडास्तरीय प्रारम्भिक बालविकास समिति [४]

अध्यक्षः	वडा अध्यक्ष, सम्बन्धित वडा
सदस्यः	वडा सदस्य, महिला
सदस्यः	वडा सदस्य, दलित महिला
सदस्यः	प्रमुख (शिक्षा, स्वास्थ्य, महिला, बालबालिका, कृषि, पशु शाखा)
सदस्यः	संयोजक, वडा नागरिक समूह
सदस्यः	स्थानीय महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविका (१ जना)
सदस्यः	प्रारम्भिक बालविकास विज्ञ (१ जना)
सदस्य सचिवः	वडा सचिव

वडास्तरीय प्रारम्भिक बालविकास समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

- ❖ स्थानीयस्तरमा तयार गरिएको प्रारम्भिक बालविकासको कार्यनीति लागु गर्ने,
- ❖ प्रमूख कार्यान्वयनकर्ताको रूपमा प्रारम्भिक बालविकासका कार्यक्रमहरू लागु गर्ने,
- ❖ वडास्तरमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- ❖ प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन र परिचालनको लागि सहजीकरण गर्ने,
- ❖ तोकिएको मापदण्डअनुसार कार्यक्रम अनुगमन, नियमन तथा कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने,

[४] अनुसुची ३- प्रारम्भिक बालविकास रणनीति, कर्णाली प्रदेश

- सबै सरोकारवालाहरूसँगको समन्वयमा कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने ।

यस समितिले आवश्यकताअनुसार सामाजिक सङ्घसंस्था तथा निजी सेवा प्रदायकका प्रतिनिधिलाई वैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

अनुसूची ३- नतिजा सूचक र कार्यान्वयन

प्रतिफल	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५			
स्थानीय तहको प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी नीति निर्माण	संघीय र प्रदेश रणनीतिका आधारमा स्थानीय रणनीति, निर्देशिका/कार्यविधि निर्माण एवं लागु गर्ने	संख्या	०	१	०	०	०	०	रणनीति, कार्यविधि	चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिका	विषयगत शाखा, गैसस
प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको लागि कूल बजेटको निश्चित प्रतिशत विनियोजन भएको हुने	एकीकृत प्रारम्भिक बालविकासको लागि कूल बजेटको निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन	प्रतिशत		१३	१३	१४	१४	१४	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम	चामुण्डाबिन्द्रासैनी नगरपालिका (शाखाहरू)	गैरसरकारी संस्था
प्रारम्भिक बालविकास समिति गठन भएको	स्थानीय समिति (१) वडा समिति (९)	संख्या	०	१९	०	०	०	०	प्रतिवेदन	शाखाहरू र वडा	
बालबालिकाका लागि आवश्यक आधारभूत सेवाको सूची अनरूपको मापदण्ड तर्जुमा र प्रयोग भएको हुने	उमेर अनुरूपको मापदण्डको तर्जुमा भएको	संख्या		०	१	१	१	१			
	स्थानीय तहले उमेर अनुरूपको मापदण्डको तर्जुमा गरी प्रयोग गरेको	संख्या		०	१	१	१	१	स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा सूचना प्रणाली	स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा	
गर्भवती तथा	मातृ मृत्यु दर	प्रतिश	०	०	०	०	०	०	स्वास्थ्य		

प्रतिफल	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५			
प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकाको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहूँच अभिवृद्धि भएको हुने		त							सेवा कार्यालयको प्रतिवेदन		
बालबालिकामा हुने रोगहरू तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी महामारीमा तत्काल उपचारको व्यवस्था पुगेको हुने	बालबालिकाकामा हुने झाडापखालको महामारीमा कमी (प्रति दश हजार)	प्रतिशत									
	बालबालिकामा हुने श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोगको महामारीमा कमी (प्रति दश हजार)	प्रतिशत	९	८	७	६	४	२			
गर्भवती महिला तथा प्रारम्भिक बालविकास उमेरका सबै बालबालिकाले खोप लगाएको हुने	पूर्ण खोप सेवा प्राप्त गर्ने गर्भवती महिला	प्रतिशत	७८.६	८५	९०	९५	१००	१००			
	पूर्ण खोप सेवा प्राप्त गर्ने प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिका	संख्या	८२.१	८५	९०	९५	१००	१००	जि स्वा कार्यालयको प्रतिवेदन		
	पूर्ण खोप घोषणा भएका वडा	संख्या									

प्रतिफल	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५			
प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमलाई नीति, योजना तथा कार्यक्रममा समावेश गरेको हुने	पालिकाका विभिन्न शाखाहरूबट प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम लाई आवधिक योजनामा समावेश भएका	संख्या	२	३	३	४	४	४	आवधिक योजना	नगरपालिका (विभिन्न शाखाहरू)	गैरसरकारी संस्था
प्रारम्भिक बालविकासमा कार्यरत मानव श्रोतको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिमको व्यवस्था भएको हुने	प्रत्येक वर्ष प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी आयोजना हुने तालिमको संख्या	संस्था	१	२	२	२	२	२	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम	नगरपालिका (विभिन्न शाखाहरू)	गैरसरकारी संस्था
प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन भई प्रतिवेदन तयार भएको हुने	नगरपालिका (विभिन्न शाखाहरू) आ-आफ्नो विषय क्षेत्रको निरन्तर तथा चौमासिक अनुगमन र मूल्याङ्कन	संख्या		३	३	३	३	३	वार्षिक प्रतिवेदन	नगरपालिकाको मासिक प्रतिवेदन	
	उमेर अनुरुपको मापदण्डको तर्जुमा भएको	संख्या		१	१	१	१	१	वार्षिक प्रतिवेदन	नगरपालिका	
	उमेर अनुरुपको मापदण्डको तर्जुमा गरी प्रयोग भएको	संख्या		१	१	१	१	१	वार्षिक प्रतिवेदन	नगरपालिका	

प्रतिफल	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५			
स्वास्थ्य सेवामा गर्भवती तथा सुत्केरी महिलाको पँहुचमा वृद्धि भएको हुने	स्वास्थ्य संस्थामा आधारभूत तहको स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध भएका स्वास्थ्य संस्था	प्रतिशत							स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा सूचना प्रणाली	स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा	
	स्वास्थ्य संस्थामा गएर गर्भवती र सुत्केरी जाच गराउनेको संख्यामा बृद्धि भएको हुने	प्रतिशत	७५.३	७८	८२	८५	९०	९५			
सबै परिवारमा सुरक्षित खानेपानीको पँहुच पुगेको हुने	घर र समुदायमा शुद्ध खानेपानी उपलब्ध भएको	प्रतिशत		४०	५०	६०	७०	८०	खानेपानी सूचना प्रणाली	खानेपानी शाखा	
	प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र/विद्यालयमा शुद्ध खानेपानी उपलब्ध भएको	प्रतिशत		४०	५०	६०	७०	८०	खानेपानी सूचना प्रणाली	खानेपानी शाखा	
बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री, समाबेशीमुलक पूर्वाधार वा संरचनाको निर्माण र प्रयोगमा वृद्धि भएको हुने	प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र/शिशु स्याहार केन्द्र र विद्यालय/सार्वजनिक स्थलमा बालमैत्री शौचालय उपलब्ध भएको	प्रतिशत		४०	५०	६०	७०	८०	शिक्षा शाखा सूचना प्रणाली	शिक्षा तथा खानेपानी शाखा	
	महिला र पुरुषको लागि बेग्लै शौचालय	प्रतिशत		४०	५०	६०	७०	८०			

प्रतिफल	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५			
	हुने										
	कार्यालय/स्वाथ्य संस्था/ सार्वजनिक स्थलमा स्तनपान कक्ष, महिनावारी भएको बेला आराम गर्न आराम कक्ष उपलब्ध भएको	संख्या		४०	५०	६०	७०	८०			
व्यक्तिगत तथा वातावरणिय सरसफाइ सम्बन्धी व्यवहारमा सुधार भएको हुने	नवजात शिशुको दिशा व्यवस्थापन भएको हुने	प्रतिशत		४०	५०	६०	७०	८०	खानेपानी सूचना प्रणाली	खानेपानी शाखा	
	फोहोरको उचित व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड लागु भएका वडा	संख्या		३	४	५	७	९	खानेपानी सूचना प्रणाली	खानेपानी शाखा	
	खुला दिसामुक्त वडा घोषणा	संख्या		९	९	९	९	९			
प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकालाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर उपलब्ध भएको	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	६८.६	७१	७५	७९	८५	९२	शिक्षा शाखा सूचना प्रणाली	शिक्षा शाखा	
	प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिका लागि प्रारम्भिक बालविकास तथा सिकाइको मापदण्ड लागु भएका	संख्या		३०	३५	४०	४५	५०	शिक्षा शाखा सूचना प्रणाली	शिक्षा शाखा	

प्रतिफल	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५			
हुने	बालविकास केन्द्र										
प्रारम्भिक बालविकासमा कार्यरत मानव श्रोतको पेशागत उन्नयनको कार्यक्रम लागु भएको हुने	प्रारम्भिक बालविकासको क्षेत्रमा आवश्यक मानव श्रोतको दक्षता अभिवृद्धिका लागि प्रत्येक वर्ष पूर्व सेवाकालीन (आधारभूत) तथा कार्यरत जनशक्तिको लागि पुर्नताजगी तालिम सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१			
प्रारम्भिक बालविकासका लागि स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक पूर्वधारका मापदण्ड लागु भएको हुने	एकीकृत प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम सहितको बाल उद्यान सञ्चालन भएका वडा	संख्या		०	०	१	२	३			
	न्यूनतम मापदण्ड लागु भएका दिवा शिशु स्याहार केन्द्र	संख्या							शिक्षा शाखा सूचना प्रणाली	शिक्षा शाखा	
	न्यूनतम मापदण्ड लागु भएका बालविकास केन्द्र	संख्या							शिक्षा शाखा सूचना प्रणाली	शिक्षा शाखा	
	बलमैत्री विद्यालय प्रारुप अनुसारको न्यूनतम मापदण्ड लागु भएका कक्षा ३	संख्या		२०	२५	३०	३५	४०	शिक्षा शाखा सूचना प्रणाली	शिक्षा शाखा	

प्रतिफल	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५			
	सम्मका विद्यालय										
स्थानीय तहमा सबै प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकलाई प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको सेवा उपलब्ध भएको हुने	गर्भवती महिला तथा अभिभावकका लागि सचेतना कार्यक्रम लागु भएका वडाहरू	संख्या	९	९	९	९	९	९	वार्षिक प्रतिवेदन	विभिन्न शाखा	गैरसरकारी संस्था
	४ देखि ५ वर्षका बालबालिकाको लागि बालविकास केन्द्र सञ्चालन भएका वडाहरू	संख्या	९	९	९	९	९	९	शिक्षा शाखा सूचना प्रणाली	शिक्षा शाखा	गैरसरकारी संस्था
	५ देखि ८ वर्षका बालबालिकाको लागि बालमैत्री शिक्षाको व्यवस्था भएका वडाहरू	संख्या	९	९	९	९	९	९	शिक्षा शाखा सूचना प्रणाली	शिक्षा शाखा	गैरसरकारी संस्था
गर्भवती महिला तथा प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकाकाको पोषण स्थितिमा सुधार भएको हुने	पोषणयुक्त वडा घोषणा भएका	संख्या	९	२	३	५	७	९	वार्षिक प्रतिवेदन	स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा	गैरसरकारी संस्था
	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको पुड्कोपन	प्रतिशत							स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा सूचना प्रणाली	स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा	
	५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा रहेको ख्याउटेपन (उचाई अनुसार तौल कम)	प्रतिशत	७.७	७	६	५	४	३	स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा	स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा	

प्रतिफल	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५			
									सूचना प्रणाली		
	सबै वडामा अभिभावकको लागि पोषण सम्बन्धी तालिम सञ्चालन	संख्या		१	१	१	१	१	स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा सूचना प्रणाली	स्वास्थ्य तथा पोषण शाखा	

अनुसूची ४- कार्यक्रम तथा बजेट

स्वास्थ्य र पोषण

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या/ समूह	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय /शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
आपतकालिन अवस्थामा गर्भवती तथा सुत्केरीको स्याहारको व्यवस्था	परिवार योजना सम्वन्धी सेवाको विस्तार तथा दम्पतिहरूलाई परामर्श/जनचेतना कार्यक्रम	९ वटा स्वास्थ्य संस्था	५००००	नगरपालिका	नगरपालिका	परिवार नियोजन सम्बन्धी सेवा लिएको हुनेछन। ६०% दम्पतिहरूले परिवार नियोजनका साधन अपनाउनेछन्	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या/समूह	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
पन कार्यक्रम	नवजात शिशु तथा सुत्केरीका लागि पोषण कार्यक्रम	बर्थिङ सेन्टर	१०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	वर्थिङ्ग सेन्टरमा आउनुहुने सुत्केरी आमाहरूको पोषण खाद्य खाएको र बालबालिका तथा सुत्केरी तन्दूरस्त रहेका हुनेछन् ।	२००००	२००००	२००००	२००००	२००००
	प्रत्येक विद्यालयका कक्षाहरूमा साना विभिन्न रंगका डस्ट विनको व्यवस्थापन	५४ वटा सामुदायिक विद्यालय	१५००००	नगरपालिका	नगरपालिका	विद्यालयमा फोहोर व्यवस्थापन गर्न मद्दत गर्ने छ	१५००००	०	०	०	०

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या/ समूह	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय /शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	हात धुने तथा पिउने पानीको शुद्धिकरण तथा उचित व्यवस्थापन कुना स्थापना	५४ वटा सामुदायिक विद्यालय	३००००००	नगरपालिका	नगरपालिका	बालबालिकाले स्वच्छ पानी पिउन पाउने तथा पानीजन्य रोगवाट सुरक्षित रहनेछन्।	१५००००	१५००००	०	०	०
	पत्रु खाना (जंङ्क फुड), घुम्रपान तथा मद्यपान निषेधित क्षेत्र अभियान कार्यक्रम	५४ वटा सामुदायिक विद्यालय	०	नगरपालिका	नगरपालिका	बालबालिकालाई धुम्रपान तथा मध्यपान र पत्रु खानाको असरका बारेमा जानकार भई स्वच्छ खानामा प्रेरित गर्नेछ।	०	०	०	०	०
	विद्यालयमा पोषण कुनाको स्थापना	५४ वटा सामुदायिक विद्यालय	०	नगरपालिका	नगरपालिका	विद्यालयका बालबालिकाहरू पोषणका बारेमा सचेतना हुनेछन	०	०	०	०	०

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या/समूह	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय /शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	पूर्व प्रसुति तथा गर्भवती जाँचको व्यवस्थापन तथा सुदृढीकरण गर्ने	९ वटा स्वास्थ्य संस्था	५००००	नगरपालिका	नगरपालिका	गर्भवती महिलालाई गोपनीयता साथ गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्न मद्दत गर्नेछ ।	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००
	प्रत्येक विद्यालयका शिक्षकहरूलाई प्राथमिक उपचार प्रारम्भिक तालिम तथा किट बितरण	५४ वटा सामुदायिक विद्यालय	५०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	शिक्षक विद्यार्थी तथा अभिभावकहरूले प्राथमिक सेवा पाउनुहुनेछ	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
	६-८ वर्ष उमेर समूहलाई भिटामिन ए र जुकाको औषधी वितरण कार्यक्रम	५४ वटा सामुदायिक विद्यालय	५०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	बच्चाहरूमा हुने रतन्धो न्युनीकरण हुनेछ	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या/समूह	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय /शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	प्रत्येक/विद्यालयमा नर्सको व्यवस्थापन	२/२ सामुदायिक विद्यालय	४०००००००	नगरपालिका	नगरपालिका	शिक्षक विद्यार्थी तथा अभिभावकहरूले प्राथमिक सेवा पाउनुहुनेछ ।	८०००००	८०००००	८०००००	८०००००	८०००००
	बार्षिकरुपमा बाल विकास केन्द्र र विद्यालयमा स्वास्थ्य स्क्रिनिङ् कार्यक्रम सञ्चालन	९ वडामा	१००००००	नगरपालिका	नगरपालिका	नगरवासीहरूले आफ्नो स्वास्थ्य अवस्थामा सचेत रहनुहुनेछ , स्वास्थ्य सभस्या भएमा अस्पतालमा उपचारका लागि प्रेशण गरिनेछ	२०००००	२००००	२०००००	२०००००	२०००००

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या/समूह	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय /शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
विद्यालयमा मनोसामाजिक परामर्शको व्यवस्था	शिक्षक तथा शिक्षिकाहरूलाई मनोपरामर्श तथा तनाव व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम	४० वटा सामुदायिक विद्यालय	१०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	शिक्षक ,शिक्षिकाहरू ले तनाव व्यवस्थापन गर्नुहुनेछ।	०	१०००००	०	०	०
विद्यालयमा मनोसामाजिक परामर्शको व्यवस्था	सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थासँग समन्वय तथा विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम	५४ वटा सामुदायिक विद्यालय	०	नगरपालिका	नगरपालिका	बालबालिकाहरूलाई मानसिक रुपमा स्वास्थ्य रहन मद्दत गरेको हुनेछ।	०	०	०	०	०
	जम्मा		६७५००००				१५४००	१४९००	१२४००	१२४००	१२४००

<u>बाल संरक्षण</u>

कार्यक्रम	प्रस्तावित	लक्षित	अनुमा	वजेट	जिम्मेवार	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि

	क्रियाकलाप	संख्या	नित वजेट	स्रोत	निकाय/ शाखा		२८०/८१	२८१/८२	२८२/८३	२८३/८४	२८४/८५
नीति तथा रणनीति योजना निमाण	प्रारम्भिक बाल विकाससम्बन्धी नीति, रणनीति तथा कार्यविधि निर्माण	१ वटा	१०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	प्रारम्भिक बाल विकाससम्बन्धी नीति, रणनीति तथा कार्यविधि निर्माण भएको	१०००००	०	०	०	०
	स्थानीय तथा वडा बालविकास समिति गठन तथा परिचालन	९ वटा	५००००	नगरपालिका	नगरपालिका	समितिहरू गठन भएको	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००
	नगरस्तरीय बाल संरक्षण प्रणालीको निर्माण र परिचालन	१	१०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	बालसंरक्षण प्रणालीको निर्माण भएको	२००००	२००००	२००००	२००००	२००००
	समाजसेवी, बालमनोविज्ञको सुचीकरण तथा परिचालन	१	५००००	नगरपालिका	नगरपालिका	समाजसेवी, बालमनोविज्ञको सुचीकरण भएको	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
सीप तथा क्षमता अभिवृद्धि	समितिहरू लाई विषयगत अभिमुखिकरण	५ पटक	५०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	समितिका सदस्यहरूले बालअधिकारको सम्बन्धमा जानकारी पाएको	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
	प्रारम्भिक बाल विकास सहजकर्ता, शिक्षकहरू, प्रअ, व्यवस्थापन समितिलाई अभिमुखिकरण	५ पटक	७५००००	नगरपालिका	नगरपालिका	अभिमुखिकरण सम्पन्न भएको	१५००००	१५००००	१५००००	१५००००	१५००००
	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम	५ पटक	५०००००			अभिभावक शिक्षा सञ्चालन भएको	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
	नव विवाहित जोडिलाई अभिमुखिकरण	आवश्यकता अनुसार	१०००००			अभिमुखिकरण सम्पन्न भएको	आवश्यकता	आवश्यकता	आवश्यकता	आवश्यकता	आवश्यकता

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
सचेतना (सकारात्मक अभिभावकत्व)	प्रारम्भिक बाल विकाससम्बन्धी सुचना, सन्देश सामग्रीहरू निर्माण र प्रकाशन)	५ पटक	२५००००	नगरपालिका	नगरपालिका	प्रारम्भिक बाल विकाससम्बन्धी सुचना, सन्देश सामग्रीहरू निर्माण र प्रकाशन भएको	५००००	५००००	५००००	५००००	५००००
	प्रारम्भिक बाल विकाससम्बन्धी व्यापक अभियानहरू सञ्चालन	१० वटा	१००००००	नगरपालिका	नगरपालिका	अभियानहरू सञ्चालन भएको	२०००००	२०००००	२०००००	२०००००	२००००
विशेष संरक्षण	उद्धार, संरक्षण	बालकोष परिचालन	५०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	बालकोष परिचालन भएको	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
	दिवा सेवा स्याहार (अपङ्गता भएका बालबालिका)	१ वटा	५०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	दिवा सेवा स्याहार प्रदान गरेको	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	आर्थिक शैक्षिक लगायत अन्य सहयोग	१ पटक	२५००००	नगरपालिका	नगरपालिका		५००००	५००००	५००००	५००००	५००००
अनुगमन	बालबालिकाको स्थिति पहिचान तथा अध्ययनका लागि परिवार भ्रमण	आवश्यकता अनुसार	१०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	अनुगमन भ्रमण गरेको हुने	२००००	२००००	२००००	२००००	२००००
	विद्यालय, बाल विकास केन्द्र, वैकल्पिक स्याहारमा रहेका बालबालिकाहरूको अनुगमन	आवश्यकता अनुसार	१०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	बालबालिकाहरूको अनुगमन गरिएको हुने	२००००	२००००	२००००	२००००	२००००
	जम्मा		४८५००००				१०३००००	९३००००	९३००००	९३००००	९३००००

<u>शिक्षा</u>

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
अभिभावक शिक्षा/सचेतना कार्यक्रम	बालबालिकाको पहिचान गरी अभिभावक भेला गर्ने	६९ अभिभावक समूह	२१०००००	नगरपालिका	शिक्षा,स्वास्थ्य शाखा	समुदाय अभिमुखीकरण भएको हुने	६०००००	०	६०००००	०	६०००००
	बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको बारेमा जानकारी गराउने		०	नगरपालिका	शिक्षा,स्वास्थ्य शाखा		०	०	०	०	०
	आमा समूह, महिला समूह लगायत सरोकारवाला सवैलाइ अभिमुखीकरण		०	नगरपालिका	शिक्षा, स्वास्थ्य शाखा		०	०	०	०	०
	बालबालिकाको शारिरीक, बौद्धिक तथा मानसिक अवस्था अनुसारको सिकाई व्यवस्थापनकाबारेमा जानकारी गराउने		०	नगरपालिका	शिक्षा,स्वास्थ्य शाखा		०	०	०	०	०
तालिम	बालविकास केन्द्रमा कार्यरत सहजकर्ताको	६९ जना									

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	लागि तालिम			नगरपालिका	शिक्षा,स्वास्थ्य शाखा						
	सामुदायिक सिकाई केन्द्रमा कार्यरत सहजकर्ताका लागि अभिमुखिकरण कार्यक्रम	२ जना									
	प्रधानाध्यापक, वि व्य स तथा शि अ संघका पदाधिकारीहरूको लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रम	६५ जना	५०००००	नगरपालिका	नगरपालिका		१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
भौतिक पूर्वाधार	बालमैत्री कक्षाकोठा निर्माण तथा व्यवस्थापन	१० वटा	३००००००	नगरपालिका	नगरपालिका	बालमैत्री कक्षाकोठा निर्माण तथा व्यवस्थापन	३०००००	३०००००	३०००००	३०००००	३०००००
	बालमैत्री सिकाई सामग्रीको व्यवस्थापन	२५ विद्यालय	३०००००	नगरपालिका	नगरपालिका		३००००	३००००	३००००	३००००	३००००

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	बालबालिकाको लागि सुरक्षित खेलमैदान र सामग्रीको व्यवस्था	१० विद्यालय	५०००००	नगरपालिका	नगरपालिका		१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
	नमूना नगर सिकाई केन्द्र निर्माण	१	१००००००	नगरपालिका	नगरपालिका		०	०	१००००	०	०
अनुगमन	बालविकास सिकाइ केन्द्र तथा विद्यालयहरूको सुचक निर्माण गरी सघन अनुगमन गर्ने		५०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	सुचक प्रयोग गरी सघन अनुगमन भएको हुने	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
	बालविकास केन्द्रमा कार्यरत सहजकर्ताको लागि तलब, सेवा		२८५०००००				५७०००००	५७०००००	५७०००००	५७०००००	५७०००००
			३७१५००००				७५१००००	३८१००००	८५१००००	३८१००००	७५१००००

<u>विपद व्यवस्थापन</u>

कार्यक्रम	प्रस्तावित	लक्षि	अनुमा	वजेट	जिम्मेवार	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि

	क्रियाकलाप	त संख्या	नित वजेट	स्रोत	निकाय/ शाखा		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
विभिन्न प्रकारका प्राकृतिक विपदबारे पूर्व तयारी शिक्षा	६-८ वर्ष उमेर समूहलाई भिटामिन ए तथा जुकाको औषधी वितरण कार्यक्रम	१६५०	१०००००			बच्चाहरू मा हुने रतन्धो न्युनीकरण हुनेछ	२०००००	२०००००	२०००००	२०००००	२०००००
आपतकालिन अवस्थामा बालमैत्री स्थानको व्यवस्था	भौतिक संरचना निर्माण गर्दा अनिवार्य रुपमा बालमैत्री संरचना निर्माण गर्न स्पष्ट कार्यविधि बनाइ लागु गर्ने ।	१	५००००	नगरपालिका तथा विपद व्यवस्थापन कोष	विपद शाखा तथा विपद् व्यवस्थापन समिति	कार्यविधि निर्माण हुने र प्रत्येक वर्ष अद्यावधिक हुने	५००००	०	०	०	०

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	प्रत्येक वडाभित्र रहेका सार्वजनिक जग्गाहरूमा बालमैत्री स्थान/उद्यानको व्यवस्था गर्ने	५ वटा	२५०००००	नगरपालिका तथा विपद व्यवस्थापन कोष	विपद शाखा, योजना शाखा	खुल्ला क्षेत्र तथा पार्क र बाल उद्यान बन्ने र सुरक्षित हुने	५०००००	५०००००	५०००००	५०००००	५०००००
घरमा हुदाँको आपतकालिन सुरक्षा योजनाको प्रर्वद्धन	टोल टोलमा आपतकालिन सुरक्षा सचेतना कार्यक्रम गर्ने	सबै वडा	२०००००	नगरपालिका	विपद् शाखा	आपतकालिन सुरक्षा सचेतना हुने	१०००००	०	१०००००	०	०

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	आपतकालिन सुरक्षाको लागि झटपट झोलाको व्यवस्थापन गर्ने (के,कस्ता सामाग्री राख्ने हो सो सम्बन्धमा समेत अभिमुखीकरण गर्ने)		२५०००००	नगरपालिका	विपद् शाखा	झट्पट् झोला सबैको घरमा हुने	५०००००	५०००००	५०००००	५०००००	५०००००
	जम्मा		६२५००००				१३५००००	१२०००००	१३०००००	१२०००००	१२०००००

<u>खानेपानी तथा सरसफाइ</u>

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
बालमैत्री शौचालय निर्माण तथा प्रयोग (वडा कार्यलय, स्वास्थ्य केन्द्र, सामुदायिक भवन आदी)	सबै सामुदायिक विद्यालय, वडा कार्यलय, स्वास्थ्य केन्द्र, सामुदायिक भवनमा उपयुक्त स्थल छनोट गरी बालबालीकाले प्रयोग गर्न सक्ने शौचालय निर्माण गर्ने	३० वटा	६००००००	नगरपालिका	वडा कार्यालय	बालमैत्री शौचालय निर्माण तथा प्रयोग भएको हुने	०	१५०००००	१५०००००	१५०००००	१५०००००

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
	शौचालयमा नियमीत पानि आउने व्यवस्थाका लागी रिजर्भ ट्याङ्कीको व्यवस्था	३० वटा	३०००००	नगरपालिका	वडा कार्यालय		०	१५००००	१५००००	१५००००	१५००००
	शौचालय प्रयोग गर्न तथा प्रयोग गरीसकेपछीको सरसफाईको सचेतना कार्यक्रम गर्ने	५४ वटा सामुदायिक विद्यालय , वडा	५०००००	नगरपालिका	वडा कार्यालय		१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
सफा पिउने पानीको व्यवस्था तथा धारा निर्माण (वडा	बालबालिकाले सहजै प्रयोग गर्न मिल्ने धाराको निर्माण गर्ने		०	नगरपालिका	नगरपालिका		०	०	०	०	०

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
कार्यलय, स्वास्थ्य केन्द्र, सामुदायिक भवन आदी)	पानी को श्रोतको व्यवस्थापन गर्ने, सकेसम्म मुहानको पानी व्यवस्थापन गर्ने		०	नगरपालिका	नगरपालिका		०	०	०	०	०
	अन्य श्रोतको पानी भएतापनी त्यो पानीलाई सफा र पिउन मिल्ने फिल्टर वा आरओ सिस्टमको व्यवस्थापन गर्ने	५० वटा	१००००००	नगरपालिका	नगरपालिका	पानी शुद्दिकरणमा फिल्टर वा आरओ सिस्टमको व्यवस्था पन भएको हुने	२०००००	२०००००	२०००००	२०००००	२०००००

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	पानीको प्रयोग र जीवनमा पानीको महत्व विषयक सचेतना कार्यक्रम गर्ने		२००००	नगरपालिका	नगरपालिका		१००००	०	१००००	०	०
सार्वजनिक स्थल वा संरचनामा सरसफाई कार्यक्रम तथा डस्टवीन व्यवस्थापन	मन्दीर, बस स्टेशन लगायतका स्थलमा सरसफाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	आवश्यकता अनुसार	२००००	नगरपालिका	नगरपालिका		०	१००००	०	१००००	०
	सरसफाइको लागी महिला समुह वा विभिन्न संघ संस्थालाई परिचालित गर्ने ।	आवश्यकता अनुसार	०	नगरपालिका	नगरपालिका	विभिन्न संघ संस्था परिचालित हुने	०	०	०	०	०

कार्यक्रम	प्रस्तावित क्रियाकलाप	लक्षित संख्या	अनुमानित वजेट	वजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय/ शाखा	सूचक	कार्यान्वयन समयावधि				
							२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	सार्वजनिक स्थानमा कुहीने, नकुहीने, शिशाजन्य सामाग्रीको लागी छुट्टा छुट्टै डस्टबीन को व्यवस्थापन गने	१० स्थान	५०००००	नगरपालिका	नगरपालिका	फोहोर व्यवस्था पन भएको हुने	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
	जम्मा		९००००००				५०००००	२१५००००	२१५००००	२१५००००	२०५००००
	कुल जम्मा		६३९०००००				११९३००००	१२५८००००	११४३००००	११३३००००	११९३००००

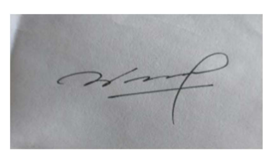

आज्ञाले
भक्त बहादुर मल्ल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत